

Tvorba riječi u suvremenim hrvatskim gramatikama

Siladić, Elena

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:746619>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-07**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Preddiplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i engleskoga jezika i
književnosti

Elena Siladić

Tvorba riječi u suvremenim hrvatskim gramatikama

Završni rad

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Ana Mikić Čolić

Osijek, 2023.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Preddiplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i engleskoga jezika i
književnosti

Elena Siladić

Tvorba riječi u suvremenim hrvatskim gramatikama

Završni rad

Humanističke znanosti, filologija, kroatistika

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Ana Mikić Čolić

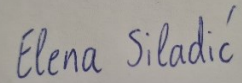
Osijek, 2023.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku 1.rujna 2023.

, 0122233170

SADRŽAJ

Sažetak	
Uvod.....	1
1. TVORBA RIJEČI KAO JEZIKOSLOVNA DISCIPLINA I KAO JEZIČNA POJAVA.....	2
1.1. Tvorbeni načini.....	3
2. STJEPAN BABIĆ, TVORBA RIJEČI U HRVATSKOME KNJIŽEVNOME JEZIKU	4
2.1. Tvorba imenica	7
2.2. Tvorba pridjeva	7
2.3. Tvorba glagola	9
3. LANA HUDEČEK I MILICA MIHALJEVIĆ, HRVATSKA ŠKOLSKA GRAMATIKA	11
4. JOSIP SILIĆ, IVO PRANJKOVIĆ, GRAMATIKA HRVATSKOGA JEZIKA	14
5. SANDA HAM, ŠKOLSKA GRAMATIKA HRVATSKOGA JEZIKA.....	17
6. STJEPKO TEŽAK, STJEPAN BABIĆ, GRAMATIKA HRVATSKOGA JEZIKA ...	18
7. EUGENIJA BARIĆ, MIJO LONČARIĆ I DRUGI, HRVATSKA GRAMATIKA	20
8. ZAKLJUČAK	23
Literatura.....	

Sažetak

Središnji je pojam ovoga rada tvorba riječi u hrvatskome standardnome jeziku. Na temelju sedam gramatičkih priručnika prikazuje se zastupljenost tvorbe riječi u hrvatskim gramatikama, razlike u načinu definiranja tvorbe riječi i središnjih pojmova koji se vežu uz tvorbu riječi, kao što su tvorbeni načini, te se utvrđuje širina i detaljnost obrade pojmova vezanih uz tvorbu riječi kao jezikoslovnu disciplinu, ali i kao jezičnu pojavu. Budući da je sam pojam tvorbe riječi u hrvatskome jeziku višeznačan, prije analize prikaza tvorbe riječi u suvremenim hrvatskim gramatikama detaljno se definira tvorba riječi kao jezikoslovna disciplina te kao jezična pojava. Nadalje, definiraju se tvorbeni načini kojima riječi u hrvatskome jeziku nastaju. Također, definiraju se jedinice kojima se tvorba riječi koristi. Nakon obrade osnovnih pojmova čije je razumijevanje važno za razumijevanje rada, prikazuju se razlike, ali i sličnosti u obradi tvorbe riječi u hrvatskim gramatikama te se na temelju provedene analize hrvatskih gramatika rad zaključuje isticanjem važnosti tvorbe riječi za hrvatski (standardni) jezik.

Ključne riječi: tvorba riječi u hrvatskome jeziku, tvorbeni načini, suvremene hrvatske gramatike, jezično savjetništvo, jezični purizam

Uvod

Središnji je pojam ovoga rada tvorba riječi u hrvatskome standardnome jeziku. Prikazat će se zastupljenost tvorbe riječi u hrvatskim gramatikama, razlike u načinu definiranja tvorbe riječi i središnjih pojmova koji se vežu uz tvorbu riječi, kao što su tvorbeni načini, te će se utvrditi širina i detaljnost obrade pojmova koji čine tvorbu riječi kao jezikoslovnu disciplinu, ali i kao jezičnu pojavu. Priručnici koji će se koristiti pri definiranju tvorbe riječi, pojmova koji ju čine te promatranja detaljnosti obrade tvorbe riječi jesu *Hrvatska gramatika* čiji su autori Eugenija Barić, Mijo Lončarić i drugi, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta* autora Josipa Silića i Ive Pranjkovića, *Gramatika hrvatskoga jezika* autora Stjepka Težaka i Stjepana Babića, *Školska gramatika hrvatskoga jezika* autorice Sande Ham, *Gramatika hrvatskog jezika* Dragutina Raguža, *Hrvatska školska gramatika* Milice Mihaljević i Lane Hudeček te priručnik koji je ujedno i jedina knjiga posvećena isključivo tvorbi riječi u hrvatskome jeziku *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku* Stjepana Babića. Budući da je sam pojam tvorbe riječi u hrvatskome jeziku višeznačan, prije analize prikaza tvorbe riječi u hrvatskim gramatikama detaljno će se definirati tvorba riječi kao jezikoslovna disciplina te kao jezična pojava. Nadalje, definirat će se tvorbeni načini kojima riječi u hrvatskome jeziku nastaju. Također, definirat će se jedinice kojima se tvorba riječi koristi. Nakon obrade osnovnih pojmova čije je razumijevanje važno za razumijevanje rada, prikazat će se razlike, ali i sličnosti u obradi tvorbe riječi u hrvatskim gramatikama te će se na temelju provedene analize hrvatskih gramatika rad zaključiti isticanjem važnosti tvorbe riječi za hrvatski standardni jezik.

1. TVORBA RIJEČI KAO JEZIKOSLOVNA DISCIPLINA I KAO JEZIČNA POJAVA

Pojam tvorbe riječi u hrvatskome je jeziku višeznačan, što znači da se može promatrati na više razina. Točnije, tvorbu riječi moguće je odrediti kao jezikoslovnu disciplinu i kao jezičnu pojavu, a za bolje razumijevanje rada važno je definirati i objasniti pojam tvorbe uzimajući u obzir obje razine definiranja. „Tvorba riječi označuje jezičnu pojavu kojom u jeziku postaju nove riječi na osnovi dosadašnjega rječničkog blaga“ (Babić 2002: 23). Ako se promatra kao jezikoslovna disciplina, tvorba riječi definira se kao disciplina koja proučava načine, tipove i obrasce nastajanja novih riječi. Ona opisuje tvorbene jedinice i tvorbene sustave određenog jezika, odnosno cjelokupnost tvorbenih načina, obrazaca i tipova u međusobnom odnosu. Budući da se djelovanjem tvorbe riječi proširuje postojeće rječničko blago nekog jezika, ona se povezuje s leksikologijom: „Tvorba riječi kao jezikoslovna disciplina pripada leksikologiji, znanosti o rječničkom blagu, i po tome zapravo ne bi išla u gramatiku“ (Babić 2002: 23). Osim s leksikologijom, tvorbu riječi moguće je povezati i s gramatikom, odnosno morfologijom, jer se gramatika, u užem smislu riječi, to jest morfologija, bavi proučavanjem slaganja morfema u valjane oblike riječi. Ipak, tvorba riječi i morfologija razlikuju se: „Tvorba je riječi takvo slaganje morfema ili riječi kojim nastaje nova riječ, nova rječnička (leksička) jedinica, za razliku od morfologije u kojoj slaganjem morfema nastaje samo drugi oblik iste riječi“ (Babić 2002: 24).

Kako bi obrazac po kojemu neka riječ nastaje od već postojeće riječi bio razumljiv, važno je definirati dijelove koji se koriste u tvorbi riječi. „Riječ od koje se u tvorbi polazi naziva se *osnovna riječ* ili *osnovnica* (*kesten*), a riječ koja je tvorbom nastala (*kestenast*) naziva se *tvorena riječ* ili *tvorenica*“ (Babić 2002: 25). Tvorbena je osnova većinom istovjetna morfološkoj osnovi riječi. Osnovna riječ i tvorenica moraju biti povezane na glasovnoj i semantičkoj razini pa se zato procesom tvorbe moraju zadovoljiti određeni uvjeti koji će se detaljnije obraditi kasnije u radu. Kako bi se provjerilo koja je riječ tvorbena u tvorbenom procesu, koristi se preoblika. „Preoblika je u tvorbi takav opis značenja u kojem se ono dovodi u vezu s drugom riječi što se nalazi u glasovnom sustavu ispitivane riječi“ (Babić 2002: 33). Ona ujedno i provjerava ispunjenje uvjeta koji govori da mora postojati veza između osnovne riječi i tvorenice na izraznoj i sadržajnoj razini.

1.1. Tvorbeni načini

Rastavljanjem riječi na sastavnice od kojih je načinjena tvorbenim procesom dobivaju se različiti dijelovi. Neki dijelovi sadrže leksičko značenje riječi, a neki se koriste kako bi se značenje osnove izmijenilo te kako bi se na taj način oblikovala nova riječ. „Dijelove u kojima je leksičko značenje nazivamo tvorbenom osnovom, a ostale tvorbenim formantima“ (Babić 2002: 34). Vrste tvorbenih formanta jesu sufiks, prefiks te spojnik. Kada se govori o tvorbenom obrascu, misli se na tvorbeni uzorak po kojemu riječi nastaju. Po jednom se uzorku može tvoriti više tvorbenih tipova, odnosno više istovrsnih ostvarenja jednog tvorbenog načina. Tvorbeni načini kojima se oblikuju nove riječi u hrvatskom jeziku jesu izvođenje, slaganje, složeno-sufiksalna tvorba, srašćivanje, prefiksalna tvorba, prefiksarno-sufiksalna tvorba te sufiksalna tvorba.

Izvođenje je tvorbeni način u kojemu nova riječ nastaje od jedne osnove, odnosno od osnove samo jedne riječi. Na tu se osnovu dodaje tvorbeni formant. „Tvorbeni formant koji se dodaje iza osnove jedne riječi naziva se *sufiks* ili *dometak*, a takva tvorba *sufiksalna tvorba* ili *sufiksacija*. Nova riječ nastala sufiksacijom naziva se *izvedena riječ*, *izvedenica* ili *derivat*“ (Babić 2002: 38).

Slaganje je tvorbeni način u kojemu se za oblikovanje nove riječi koriste osnove dviju ili više riječi, odnosno tvorenica nastaje od dviju ili više osnova. „Tvorenica nastala slaganjem naziva se složena riječ, složenička ili kompozit“ (Babić 2002: 45). Za povezivanje dviju osnova najčešće se koriste spojni formanti, odnosno spojnici *-o-*, *-i-* ili *-e-* (na primjer *tvrdoglav*, *palikuća* te *kućevlasnik*). Slaganje podrazumijeva nekoliko vrsta: čisto slaganje, složeno-sufiksalna tvorba, srašćivanje, prefiksarno-sufiksalna tvorba te prefiksarno-složena tvorba. Stjepan Babić (2002) prefiksarnu tvorbu riječi također uvrštava u slaganje, dok je u drugim priručnicima prefiksalna tvorba uvrštena u izvođenje.

2. STJEPAN BABIĆ, *TVORBA RIJEČI U HRVATSKOME KNJIŽEVNOME JEZIKU*

Babićev priručnik *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku* jedini je priručnik posvećen isključivo tvorbi riječi u hrvatskome jeziku, a dio je projekta Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti Nacrt za veliku hrvatsku gramatiku. Babićev opis hrvatske tvorbe koji se sastoji od šesto osamnaest stranica temelji se na korpusu od oko četiristo tisuća primjera, a opisuje se ne samo kao deskriptivan, već i kao normativno koncipiran. Važne su karakteristike *Tvorbe riječi u hrvatskome književnome jeziku* bogatstvo primjera i poznavanje građe. Babić je odredio postojanje sedamsto sedamdeset i jednog sufiksa te sedamdeset i sedam prefikasa u hrvatskom jeziku.

Babićeva *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku* započinje općim, odnosno teorijskim dijelom, nakon kojeg slijedi detaljna analiza tvorbe imenica, pridjeva, glagola i priloga. Autor u uvodnim napomenama ističe činjenicu da u tvorbi riječi u hrvatskome jeziku ne sudjeluju sve vrste riječi, već samo one čija se tvorba obrađuje u priručniku, budući da je tvorbenih riječi među zamjenicama, prijedlozima, brojevima i veznicima malo, a tvorbeni tipovi nisu plodni. Tvorbeni sustavi tih vrsta riječi određeni su kao zatvoreni sustavi zbog toga što ne postoje nove tvorbene osnove, a podaci o tim vrstama riječi koji su važni za tvorbu riječi obrađuju se u prikazu morfologije i u rječnicima. Teorijski dio *Tvorbe riječi u hrvatskome književnome jeziku* čini četrdeset i šest stranica na kojima se definiraju tvorba riječi, kao jezikoslovna disciplina i kao jezična pojava, teorijski pojmovi čije je razumijevanje važno za cjelokupno shvaćanje same tvorbe, a tvorba riječi prikazana je i u odnosu na druge jezikoslovne discipline kao što su leksikologija i morfologija. Babić tvorbu riječi definira kao „jezičnu pojavu kojom u jeziku postaju nove riječi na osnovi dosadašnjega rječničkog blaga“ (Babić 2002: 23), ali ističe da tvorba označava i „jezikoslovnu disciplinu koja se bavi proučavanjem načina, obrazaca i tipova postanka novih riječi“ (Babić 2002: 23). Tim načinom definiranja tvorbe riječi na samom početku ističe se činjenica da je tvorba riječi dvoznačan pojam. Ako se tvorba riječi promatra kao jezikoslovna disciplina, važno je znati da ona opisuje tvorbene jedinice i sustave nekoga jezika, odnosno sve plodne i neplodne tvorbene tipove, načine i obrasce u međusobnom odnosu.

Nadalje, kako bi oba načina definiranja i razmatranja tvorbe riječi bila jasna, potrebno je tvorbu prikazati u odnosu na druge jezikoslovne discipline. Budući da se tvorbom riječi obogaćuje i proširuje postojeće rječničko blago nekog jezika, ako se promatra kao jezikoslovna disciplina povezana je s leksikologijom, odnosno, kako Babić navodi „znanosti o rječničkom blagu“ (Babić 2002: 23). S druge strane, budući da riječi nastaju po određenom mehanizmu, tvorbu

riječi moguće je uvrstiti i u gramatiku određenog jezika zbog toga što se upravo gramatika bavi proučavanjem jezičnih mehanizama. Tvorba riječi dijeli i određene sličnosti sa sklonidbom i sprežanjem pa se dovodi u vezu s morfologijom. Ipak, postoji razlika: morfologija se bavi proučavanjem slaganja morfema kojim nastaju različiti oblici iste riječi, dok se tvorba riječi bavi proučavanjem slaganja morfema ili riječi kojim nastaju nove riječi, odnosno nove rječničke jedinice, stoga je važno naglasiti da usporedba tvorbe riječi i morfologije zahtijeva shvaćanje pojma morfologije u širem smislu.

Tvorba riječi zahtijeva postojanje tvorbenog obrasca koji je sačinjen od najmanje dviju riječi povezanih glasovnom i semantičkom vezom. „Riječ od koje se u tvorbi polazi naziva se *osnovna riječ* ili *osnovnica* (*kesten*), a riječ koja je tvorbom nastala (*kestenast*) naziva se *tvorena riječ* ili *tvorenica*“ (Babić 2002: 25). Osnovna riječ i tvorenica trebaju biti povezane glasovnom i semantičkom vezom koja treba biti istodobna i sinkronijska, a treba zadovoljavati nekoliko uvjeta. Tvorenica i riječ od koje je nastala moraju imati zajednički dio, osnovu ili leksički morfem. Odnos tvorbenih morfema i osnove mora biti jasan, a značenje tvorenice treba se moći izravno izvesti iz značenja dijelova od kojih je tvorenica nastala. Dakle, nastajanje je neke riječi jasno ako se značenje riječi temelji na sastavnim dijelovima glasovnoga kostura riječi, a nejasno je nastajanje one riječi kojoj značenje ne ovisi o sastavu njezina glasovnog kostura. Kako bi se provjerilo koja je riječ tvorbena, koristi se preoblika, odnosno „takav opis značenja u kojem se ono dovodi u vezu s drugom riječi što se nalazi u glasovnom sastavu ispitivane riječi“ (Babić 2002: 33). Uvjet za postojanje veze na sadržajnoj i izraznoj razini između osnovne riječi i tvorenice zadovoljava se preoblikom, a ujedno se i opisuje tvorbeno značenje tvorenice koje ne mora biti isto kao leksičko značenje riječi. Babić donosi primjer preobliske riječi *starac*:

„*starac* → ‘star čovjek’“ (Babić 2002: 33).

Riječ se može rastaviti na jedinice koje su sastavljene posljednjim tvorbenim činom pa se takvim rastavljanjem riječi dobiju različiti dijelovi. Riječ *mladost* može se rastaviti na *mlad-* i *-ost*, pri čemu *mlad-* nosi osnovno leksičko značenje riječi, a *-ost* služi za pretvorbu značenja osnove pa samim time i za oblikovanje nove riječi. „Dijelove u kojima je leksičko značenje nazivamo tvorbenom osnovom, a ostale tvorbenim formantima. Tvorbeni su formanti sufixi, prefiksi i spojnici“ (Babić 2002: 34). Tvorbena je osnova često ista kao i morfološka osnova riječi, a kod nepromjenjivih riječi osnova je ista kao i sama riječ. Budući da novu riječ može činiti osnova jedne riječi ili osnove dviju ili triju riječi, moguće je razlikovati dva osnovna načina tvorbe riječi, izvođenje i slaganje.

Izvođenje je tvorbeni način kojim nova riječ nastaje od osnove jedne riječi na koju se dodaje tvorbeni formant. Ako se tvorbeni formant dodaje na kraju riječi, odnosno iza osnove riječi, taj je tvorbeni formant sufiks pa se takva tvorba naziva sufiksalna tvorba riječi, odnosno sufiksacija. Takav način tvorbe riječi najplodniji je u hrvatskome jeziku (Mikić Čolić 2021). Rezultat sufiksacije jest izvedena riječ, odnosno izvedenica. Važno je naglasiti da u hrvatskom jeziku postoji nekoliko stalnih obilježja sufiksa. Naime, sufiks ima stalno mjesto u sastavu riječi, a to je mjesto završetak riječi te sufiks ne može činiti osnovu riječi. Također, sufiks nije moguće upotrijebiti kao samostalnu riječ, budući da sam sufiks ne može biti značenjska jezgra riječi, već samo preoblikuje značenje osnove riječi.

Za razliku od izvođenja, riječ koja nastaje slaganjem sastoji se od osnova dviju ili više riječi. Takva se riječ naziva složena riječ, odnosno složenica. Složenice najčešće nastaju od osnova dviju riječi koje su povezane spojnikom (na primjer *čudotvorac*), dok su složenice nastale osnovama triju riječi vrlo rijetke (na primjer *sljepogluhonijem*). Jedan od najplodnijih spojnika, prema Babiću (2002), u hrvatskome je jeziku spojnik *-o-* (*tvrdoglav*), a ponekad se kao spojnici javljaju i *-e-* (*kućepazitelj*), *-u-* (*polumjer*) te *-i-* (*cjepidlaka*). U hrvatskome je jeziku moguće razlikovati nekoliko vrsta slaganja. Čistim slaganjem nastaju složenice čiji je drugi dio samostalna riječ. Primjer je takve riječi riječ *prvomučenic*:

prvomučenic → ‘prvi mučenik’

Babić (2002) naglašava činjenicu da su čiste složenice u hrvatskome jeziku prilično rijetke. Riječi koje nastaju dodavanjem sufiksa pri slaganju češće su, a takva se tvorba naziva složeno-sufiksna tvorba riječi. Riječi stalnijeg skupa mogu se spojiti u složenicu. Takav način tvorbe riječi naziva se srašćivanje, a riječi koje su tako nastale, kao što je riječ *blagdan*, nazivaju se sraslice. Združivanjem dvije riječi u jednu može se dogoditi da riječi izgube neka gramatička svojstva, a zadrže svoj naglasak i značenje. Te se riječi pišu sa spojnicom između njih, a nazivaju se polusloženicama. Primjer polusloženice jest riječ *spomen-ploča*.

Osim dodavanjem tvorbenih formanata iza tvorbene osnove, riječi mogu nastati i dodavanjem tvorbenih formanata ispred osnove riječi, odnosno dodavanjem prefikasa, pa se takva tvorba naziva prefiksna tvorba riječi. Primjer riječi koja je nastala prefiksnom tvorbom jest riječ *pogledati* zbog toga što je glagolu *gledati* dodan prefiks *po-*. Uz prefiks, na osnovu riječi može se dodati i sufiks pa se takav način tvorbe naziva prefiksno-sufiksna tvorba (na primjer *beznadan*), a prefiks se može dodati i na dvije osnove riječi pri čemu riječ nastaje prefiksno-složenom tvorbom. Tako je nastala riječ *omalovažiti*.

Babić ističe činjenicu da u hrvatskom jeziku postoje i načini tvorbe koji su bliski tvorbi riječi, ali budući da oni ne koriste posebne tvorbene jedinice, određuju se kao granična područja tvorbe. To su unutarnja tvorba, preobrazba, prijenos značenja, jezično stvaranje i drugi. Riječ *okapati* nastala je unutarnjom tvorbom zbog toga što su se promjene dogodile u samoj riječi. Preobrazbom riječi mijenjaju svoju vrstu bez dodavanja tvorbenih elemenata pa je tako imenica *Hrvatska* nastala od pridjeva (*hrvatska zemlja*). Prijenosom značenja nastaju riječi koje proširuju značenje već postojećoj riječi na temelju zajedničkih karakteristika. Tako je riječ *miš* dobila značenje i u informatici (*miš računala*). Jezično se stvaranje često događa kada djeca uče pričati jer se takvim načinom tvorbe stvaraju riječi koje nemaju vezu s dosadašnjim riječima (npr. riječ *zamzaga* u vicu) (Babić, 2002: 53).

2.1. Tvorba imenica

Nakon teorijskog dijela o tvorbi riječi, Babić (2002) detaljno prikazuje tvorbu imenica. Tvorbenih načina u kojima sudjeluju sufiksi ima tri, a to su sufiksalna tvorba, složeno-sufiksalna tvorba te prefiksarno-sufiksalna tvorba imenica. Babić (2002) sufikse kojima nastaju imenice dijeli u nekoliko skupina, a samo neki od njih jesu *-ica* (*cvjećarica*), *-lište* (*kupalište*), *-idba* (*ženidba*) i mnogi drugi. Imenice koje su nastale od drugih imenica mogu se podijeliti u dvije skupine, odnosno u tvorbu mocijskih imenica (riječ *supruga* nastaje dodavanjem sufiksa *-a* na riječ *suprug*) i tvorbu hipokorističnih imenica (žensko ime Anđa od imena Anđelija). Imenice koje završavaju sufiksom *-a*, a u tvorbenoj su vezi s glagolima mogu se smatrati i osnovnim riječima, ali i izvedenim riječima, što pokazuje primjer:

„*dobava* → ‘djelo kojim se dobavi’

dobaviti → ‘izvršiti dobavu’“ (Babić 2002: 73).

2.2. Tvorba pridjeva

Nakon tvorbe imenica Babić obrađuje tvorbu pridjeva te navodi da se pridjevi „tvore na više različitih načina: sufiksalsnom, prefiksalsnom, sufiksarno-prefiksalsnom, složeno-prefiksalsnom tvorbom i slaganjem“ (Babić 2002: 381). Neki načini tvorbe pridjeva imaju nekoliko tvorbenih obrazaca i elemenata, a kao najčešći način tvorbe pridjeva može se istaknuti sufiksalna tvorba budući da čak sto šezdeset sufikasa sudjeluje u sufiksalsnoj tvorbi pridjeva. Tvorbeni načini kojima nastaju pridjevi mogu se podijeliti ovisno o tome nastaje li tim načinom odnosni ili

opisni pridjev. „Odnosni se pridjevi tvore sufiksima *-ov*, *-ev*, *-in*, *-ljev*, *-ovljev*, *-evljev* i sufiksima koji imaju određene likove (svi na *-i*) osim *-acki*, a opisni ostalima...“ (Babić 2002: 382). Pridjevi s opisnim sufiksima u nekim se slučajevima mogu smatrati odnosnim pridjevima ili nositi značenje odnosnih pridjeva zato što nije jasna razlika između pridjeva s opisnim sufiksima *-(a)n*, *-an*, *-en*, *-ov(a)n* i *-ev(a)n* te odnosnih pridjeva na *ni*, *-ani*, *-eni*, *-ovni* i *evni* te zbog toga što se često ne može raspoznati pravo od prenesenog značenja. No, kako bi se dokazalo da je neki pridjev i odnosni i opisni trebaju se promatrati iste razine značenja. „Ako tvrdimo da su pridjevi u vezama *vučji tek* (u čovjeka), *junačka desnica* (u prosječnika), *biblijski papir* (u nebiblijskoj knjizi), *sokolovo oko*, *orlovski vid* (u čovjeka), *mačje oči* (u žene) opisni, tada su samo u toj vezi i zato što su preneseni“ (Babić 2002: 383).

Odnosni pridjevi mogu označavati različite odnose prema imenici u pridjevnoj osnovi, a neki od tih odnosa jesu vlasničko pripadanje, pripadanje dijela cjelini, društvene, rodbinske odnose, namjenu, potjecanje te druge odnose prema životinji, čovjeku, stvari, biljci i drugim pojmovima. Preoblike koje pokazuju te odnose iste su, na primjer:

Šimunov → ‘koji se odnosi na Šimuna’.

Stoga, isto se značenje može odnositi na različite sufikse, a razlika je u raspodjeli. Također, jedan se pridjev može odnositi na drugu imenicu s kojom dijeli dio zajedničke osnove. Tu pojavu Babić naziva *sekundarnom mutacijom*. Sufikse od kojih nastaju odnosni pridjevi moguće je podijeliti u šest skupina: „1. sufiksi *-ov*, *-ev*, *-in*, *-ljev* i ostali na *-ljev*, 2. sufiksi koji završavaju na *-ski*, 3. sufiksi koji završavaju na *-ni*, 4. sufiksi koji završavaju na *-ji*, *-lji* i *-eći*, 5. sufiksi koji završavaju na *-nji*, 6. sufiks *-aći*“ (Babić 2002: 386). Sufiksi prve skupine vrlo su plodni i sudjeluju u tvorbi pridjeva koji nastaju od imenica. Imenice sklonidbenih tipova *selo*, *jelen* i *dijete* poprimaju sufikse *-ov*, *-ev* i *-ljev*, dok sufiks *-in* dolazi na osnovu imenica *e*-sklonidbe. Završni glas imeničke osnove određuje raspodjelu sufikasa *-ov*, *-ev* i *-ljev* pa tako osnove koje završavaju na zapornike, nepčane tjesnačnike, zvonačnike i otvornike dobivaju sufiks *-ov*. Osnove koje završavaju na nepčanik pridjeve tvore dodavanjem sufiksa *-ev*, na primjer *puž* – *pužev*. Pridjevi druge skupine, odnosno pridjevi koji završavaju sufiksom *-ski* izvedeni su od imenica, pridjeva, zamjenica i priloga te je prema Babiću (2002) sufiks *-ski* jedan od najplodnijih pridjevnih sufikasa. Povezivanjem sufiksa *-ski* i osnove moguće su brojne glasovne promjene, a neke se osnove dobiju odbacivanjem sufiksa kojim imenička osnova završava (u riječi *vrhunac* odbacuje se sufiks *-ac* kako bi se mogao napraviti pridjev *vrhunski*). Sufiks *-ni* također je vrlo plodan u tvorbi pridjeva te su pridjevi koji završavaju na sufiks *-ni*

izvedeni od priloga (pridjev *okolni* od priloga *okolo*), imenica (pridjev *početni* od imenice *početak*) i glagola (pridjev *klizna* od glagola *kliziti*). S druge strane, sufiksi na *-ji*, *-lji* i *-eći* vrlo su slabo plodni, kao i sufiksi *-nji* i *-aći*, ili u potpunosti neplodni.

2.3. Tvorba glagola

Glagoli u hrvatskome jeziku nastaju dvama osnovnim načinima, sufiksalsnom i prefiksalsnom tvorbom, a prefiksalsno-sufiksalsna tvorba, slaganje i unutarnja tvorba glagola veoma su rijetke i slabo plodne. Glagoli koji nastaju sufiksalsnom tvorbom tvore se od pridjevnih, imeničkih, glagolskih i uskličnih osnova. Babić (2002) izdvaja šezdeset i jedan sufiks kojim nastaju glagoli te navodi kako je devetnaest od tih sufikasa plodno. Glagoli koji su tvoreni od imenica označuju radnju koja je povezana s onim što označuje imenica. Plodni su sufiksi *-ati*, *-iti* i *-ovati*, sufiks *-irati* malo je plodan¹, a ostali sufiksi, kao što su *-kati*, *-ficirati* i drugi, slabo su plodni ili neplodni.

Nadalje, glagoli koji nastaju od pridjevnih osnova nastaju dodavanjem sufikasa *-ati*, *-iti*, *-jeti* i *-ovati*. Ostali su sufiksi slabo plodni ili neplodni. Glagoli koji nastaju od pridjevnih osnova mogu se podijeliti u dvije skupine ovisno o značenju. Prva skupina označava glagole koji znače činiti nešto sukladno značenju pridjevne osnove (na primjer *bijeliti*). Drugu skupinu čine glagoli koji označavaju postajanje onakvim što izriče pridjevna osnova (na primjer *ćelaviti*).

Usklici također mogu tvoriti glagole, a takvi glagoli nastaju dodavanjem sufikasa *-ati* (*kukurikati*), *-etati* (*klepetati*), *-čati* (*cvrčati*) i drugim na osnovu usklične riječi.

„Ako se glagol tvori od glagolske osnove, dakle od glagola, tada se odmah zna da novi glagol može značiti samo modifikaciju glagolske radnje osnovnoga glagola s obzirom na vid, način vršenja glagolske radnje i značenje ili jedno i drugo“ (Babić 2002: 516). Osnovni su načini tvorbe glagola od glagolskih osnova sufiksalsna tvorba i prefiksalsna tvorba. S obzirom na vid, svršeni glagoli mogu nastati od nesvršenih pa se takva tvorba glagola naziva perfektivizacija, a ako nesvršeni glagoli nastaju od svršenih glagola govori se o imperfektivizaciji.

Kao najčešći tvorbeni način kojim nastaju glagoli, Babić (2002) ističe prefiksalsnu tvorbu te govori kako je više od polovice glagola nastalo upravo tim tvorbenim načinom. Glagoli koji nastaju prefiksalsnom tvorbom nastaju od glagola, a prefiks najčešće preobražuje osnovno

¹ Mikić Čolić (2021) istražujući glagolske neologizme utvrđuje da je sufiks *-irati* trenutačno najplodniji u tvorbi novih glagola što pokazuje promjene u „tvorbenim trendovima“ tijekom vremena.

značenje glagola. Prefiksi kojim nastaju glagoli jesu *de-*, *dis-*, *na-*, *nad-*, *pred-*, *do-* i mnogi drugi.

3. LANA HUDEČEK I MILICA MIHALJEVIĆ, *HRVATSKA ŠKOLSKA GRAMATIKA*

Sljedeća gramatika koja će poslužiti za istraživanje načina obrade tvorbe riječi jest *Hrvatska školska gramatika* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje autorica Lane Hudeček i Milice Mihaljević. Gramatika je priručnik koji je namijenjen za učenike viših razreda osnovnih škola te za učenike srednjih škola, a vrlo je praktično što gramatika ima i svoje internetsko izdanje u obliku internetske stranice, što ju čini dostupnijom većem broju govornika hrvatskoga jezika. U ovome poglavlju istražiti će se kako izdanje gramatike iz 2017. obrađuje tvorbu riječi. Gramatika se sastoji od sto osamdeset stranica, dok tvorba riječi zauzima samo četrnaest stranica. Prvo što se može primijetiti pri analizi obrade tvorbe riječi jest činjenica da Hudeček i Mihaljević (2017) ne navode razliku između tvorbe riječi kao jezikoslovne discipline i tvorbe riječi kao jezične pojave, već navode da: „Kad se u jeziku pojavi potreba za novom riječju, ta riječ može nastati posuđivanjem strane riječi (npr. *mobitel*), prijenosom značenja postojeće riječi (npr. *miš* u informatici) ili tvorbom nove riječi od postojećih sastavnica (npr. *pis-ač*)“ (Hudeček, Mihaljević 2017: 108). Riječ od koje se u takvom procesu polazi nazivaju osnovnom riječju ili osnovicom, a riječ koja nastaje nazivaju tvorenicom te ističu kako tvorenica i osnovna riječ trebaju imati zajednički dio, odnosno tvorbenu osnovu. Riječi mogu biti povezane tvorbeno i tako činiti niz koji se naziva tvorbena porodica. Kao primjer takvih riječi Hudeček i Mihaljević (2017) ističu riječi *kuhati*, *kuhar*, *kuharica*, *kuhinja*, *kuharski*, *kuhinjski*. Nadalje, u gramatici se spominje i pojam tvorbene preoblake: „Značenje tvorenica može se objasniti s pomoću tvorbenih preoblaka:

čitatelj – ‘onaj koji čita’

čitateljica – ‘žena čitatelj’.

Pri tvorbenoj se preoblici značenje tvorenice objašnjava s pomoću osnovne riječi s kojom je u izravnoj tvorbenoj vezi“ (Hudeček Mihaljević, 2017: 108). Iz navedenog je citata vrlo lako primijetiti da je pojam tvorbene preoblake definiran sažetije u *Hrvatskoj školskoj gramatici* nego u Babićevoj *Tvorbi*, što ne treba biti čudno ako se uzme u obzir činjenica da je *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku* djelo koje obrađuje samo područje tvorbe riječi, dok *Hrvatska školska gramatika*, uz tvorbu riječi, sadrži i fonologiju, morfologiju i sintaksu hrvatskoga jezika. Kao tvorbene jedinice određuju se prefiks i sufiks.

Nakon kratkog teorijskog dijela, određuju se i definiraju tvorbeni načini. „Tvorbeni su načini prefiksalna tvorba (prefiksacija), sufiksalna tvorba (sufiksacija), prefiksarno-sufiksalna tvorba,

slaganje, složeno-sufiksna tvorba, srastanje i preobrazba“ (Hudeček, Mihaljević 2017: 109). Dakle, *Hrvatska školska gramatika* određuje preobrazbu kao tvorbeni način, dok Babić (2002) ističe da je preobrazba jedan od načina tvorbe koji su bliski tvorbi riječi te se zato određuju kao granična područja tvorbe. Hudeček i Mihaljević (2017) kao primjer preobrazbe navode riječ *mlada* kao pridjev ženskog roda od kojeg je nastala imenica *mlada*, dok Babić (2002) navodi kako je imenica *Hrvatska* nastala od pridjeva (*hrvatska zemlja*). Prefiksna je tvorba definirana kao tvorbeni način u kojemu ispred riječi dolazi prefiks, odnosno tvorbeni predmetak. Primjer je takve tvorbe riječ *neprijatelj*, u kojoj je ispred riječi *prijatelj* dodan prefiks *ne-*. Sufiksna je tvorba definirana kao tvorbeni način u kojemu riječ nastaje dodavanjem sufiksa na tvorbenu osnovu. Kao primjer izdvojeno je nekoliko riječi, od kojih je jedna riječ *kupac*, u kojoj je na tvorbenu osnovu *kup* dodan sufiks *-ac*. „Prefiksno-sufiksna tvorba tvorbeni je način u kojemu se tvorbenoj osnovi jedne riječi istodobno dodaju prefiks i sufiks i tako nastaje prefiksno-sufiksna tvorenica...“ (Hudeček, Mihaljević 2017: 109) Slaganje se definira kao tvorbeni način koji zahtijeva najmanje tri sastavnice, odnosno punoznačna osnova, spojnik *-o-* i punoznačna riječ. Sažetost gramatike ovdje je prikazana u činjenici da se kao moguć spojnik koji sudjeluje u slaganju navodi samo spojnik *-o-*, dok Babićeva *Tvorba* navodi nekoliko mogućih spojnika. Također, za razliku od Babićeve *Tvorbe*, *Hrvatska školska gramatika* složeno-sufiksnu tvorbu riječi određuje kao samostalni tvorbeni način u kojemu istodobno sudjeluju sufiksna tvorba i slaganje. Srastanje je spajanje dviju sastavnica bez spojnika *-o-*. Prvi dio sraslice može činiti osnova ili punoznačna riječ, a važno je naglasiti da oba elementa od kojih je načinjena sraslica ne moraju biti punoznačni. Preobrazba je u *Hrvatskoj školskoj gramatici* definirana kao tvorbeni način u kojem prijelaz riječi iz jedne vrste riječi u drugu vrstu čini novu riječ.

Tvorba imenica, glagola, pridjeva i priloga odijeljene su u zasebna poglavlja, no nema objašnjenja zašto se tvorba ostalih vrsta riječi ne obrađuje. Svi navedeni načini sudjeluju u tvorbi imenica, a kao najčešći tvorbeni način kojim nastaju imenice važno je istaknuti sufiksnu tvorbu. U poglavlju o tvorbi imenica navedeni su tvorbeni načini i primjeri riječi za svaki od tvorbenih načina, no pregled tvorbe imenica detaljniji je u Babićevoj *Tvorbi riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Hudeček i Mihaljević (2017) navode da imenice koje nastaju sufiksnom tvorbom označuju vršitelja ili vršiteljicu radnje, nositelja ili nositeljicu osobine, stanovnika ili stanovnicu, zatvorene i otvorene prostore, osobinu, radnju i druge pojmove.

Nakon tvorbe imenica slijedi poglavlje o tvorbi pridjeva. Tvorbeni načini kojima nastaju pridjevi jesu sufiksna i prefiksna tvorba, slaganje, prefiksno-sufiksna tvorba, složeno-

sufiksna tvorba, srastanje, te tvorba polusloženica i pokrata. Sufiksnom tvorbom u hrvatskome jeziku nastaje najveći broj pridjeva. Kao i u poglavlju o tvorbi imenica, za svaki je tvorbeni način naveden primjer pridjeva koji njime nastaje.

Tvorbeni načini kojima najčešće nastaju glagoli jesu prefiksna i sufiksna tvorba, a prefiksno-sufiksna tvorba rijetko se koristi u tvorbi glagola. Primjer sufiksne tvorbe glagola jest riječ *crveniti*, dok riječ *išetati* jasno pokazuje primjer prefiksne tvorbe.

Posljednje poglavlje o tvorbi riječi obrađuje tvorbu priloga. „Prilozi se tvore preobrazbom, sufiksnom tvorbom, prefiksnom tvorbom, prefiksno-sufiksnom tvorbom i srastanjem“ (Hudeček, Mihaljević 2017: 121). Preobrazba je istaknuta kao najplodniji tvorbeni način kojim nastaju prilozi.

U svakom od poglavlja koje obrađuje tvorbu riječi *Hrvatska školska gramatika* upozorava čitatelje na česte pogreške tvorbi riječi pa tako jedno od upozorenja govori da sufix *-oc* kao sufix kojim se tvore imenice koje označuju vršitelja radnje (*čitaoc*) ne pripada hrvatskome standardnome jeziku, već se takve imenice u hrvatskom jeziku tvore sufixom *-telj* (*čitatelj*).

Iako je tvorba riječi zastupljena u *Hrvatskoj školskoj gramatici*, ona nije detaljno obrađena što ipak ne treba čuditi, budući da je gramatika namijenjena učenicima osnovnih i srednjih škola. Obrađeni su osnovni pojmovi koji su vezani uz tvorbu riječi, no za bolje razumijevanje tvorbe kao jezikoslovne discipline i njezine važnosti za hrvatski jezik potrebna je detaljnija analiza.

4. JOSIP SILIĆ, IVO PRANJKOVIĆ, *GRAMATIKA HRVATSKOGA JEZIKA*

Gramatika hrvatskoga jezika autora Josipa Silića i Ive Pranjkovića namijenjena je gimnazijama i visokim učilištima. U gramatici se detaljno obrađuju područja fonologije, morfologije, sintakse, definiraju se i određuju funkcionalni stilovi hrvatskoga standardnoga jezika, a tvorba riječi zastupljena je i uklopljena u dio gramatike u kojemu se obrađuje morfologija. Posebnost ove gramatike ogleda se u činjenici da se jezikoslovne discipline povezuju i definiraju u odnosu jedna na drugu, što je vidljivo u činjenici da tvorba riječi nije odijeljena kao zasebno poglavlje o jezikoslovnoj disciplini, već je sadržana u poglavlju o morfologiji. Dio u kojemu se obrađuje tvorba riječi zauzima trideset i četiri stranice, što znači da je tvorba detaljnije obrađena nego u *Hrvatskoj školskoj gramatici*, ali je ipak sažetije prikazana nego u Babićevoj *Tvorbi riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Dio o tvorbi riječi smješten je nakon dijela o sklonidbi pridjeva, a prije dijela o sintaksi hrvatskoga jezika. Kao i u prethodno analiziranim gramatikama, tvorba riječi podijeljena je na teorijski dio, dio o tvorbi glagola, imenica, pridjeva i priloga.

Iako je u prethodno analiziranim gramatikama teorijski dio o tvorbi riječi započet definiranjem tvorbe riječi i pojmova koji su važni za njezino ispravno shvaćanje, Silić i Pranjković (2007) na samom početku dijela o tvorbi riječi navode kako se riječi izvode iz rječotvorne osnove. Ne donosi se definicija tvorbe riječi ni kao jezikoslovne discipline, ni kao jezične pojave, a nastajanje novih riječi određeno je kao izvođenje od već postojećih riječi. „Tako se npr. imenice izvode od imenica (odnosno imeničkih osnova), iz glagola (odnosno glagolskih osnova), iz pridjeva (odnosno pridjevnih osnova) itd., a glagoli iz glagola (odnosno iz glagolskih osnova), iz imenica (odnosno iz imeničkih osnova), iz pridjeva (odnosno iz pridjevnih osnova) itd.“ (Silić, Pranjković 2007: 146).

Nakon kratkog teorijskog dijela obrađuje se tvorba glagola. Glagoli nastaju sudjelovanjem prefikasa i sufikasa u njihovoj tvorbi, odnosno prefiksalsnom tvorbom, sufiksalsnom tvorbom i prefiksalsno-sufiksalsnom tvorbom, a mogu nastati od imenica, pridjeva, brojeva, zamjenica i priloga. Činjenica da prefiksi i sufiksi nisu definirani u gramatici, kao ni tvorbeni načini, pokazuje da ona zahtijeva određeni stupanj znanja čitatelja o jezikoslovnim pojmovima, što je razumljivo uzevši u obzir činjenicu da je gramatika namijenjena polaznicima gimnazija i visokih učilišta. Najčešći tvorbeni način kojim nastaju glagoli prema Siliću i Pranjkoviću (2007) jest prefiksalsna tvorba. Određeni prefiksi u susretu s drugim glasovima moraju se prilagoditi njihovim artikulacijsko-akustičnim svojstvima pa se glasovne promjene u prefiksalsnoj tvorbi glagola vrlo često događaju. Takvi su prefiksi *iz-*, *nad-*, *ob-* te mnogi drugi. U *Gramatici hrvatskoga jezika* navedena su i objašnjena značenja određenih prefikasa.

Značenje prefiksa *do-*, na primjer, određeno je kao finitivno, totivno i durativno, a postoje i dopunska značenja. Na ovaj je način obrađeno značenje još dvadeset prefikasa.

Slijedi sufiksalna tvorba glagola. Sufiksi kojima se mogu tvoriti glagoli jesu *-a* (čit-a-ti), *-i* (*misl-i-ti*), *-je* (*vid-je-ti*), *-nu* (*met-nu-ti*) i drugi. Dodavanjem takvih sufikasa mogu nastati i svršeni i nesvršeni glagoli. Od svršenih glagola nesvršeni mogu nastati dodavanjem sufikasa *-(j)a* (*pro-bad-a-ti*), *-(j)ava* (*do-življ-ava-ti*) te *-(j)iva* (*is-pit-iva-ti*). Glagoli mogu nastati i prefiksarno-sufiksarnom tvorbom (*pred-oč-i-ti*).

Imenice mogu nastati sufiksarnom tvorbom, prefiksarnom tvorbom, prefiksarno-sufiksarnom tvorbom, slaganjem te srastanjem. Silić i Pranjković (2007) tvorbu imenica podijelili su prema njihovom značenju na imenice koje označavaju naseljena područja, stanovnike naseljenog mjesta, djelatnosti, vršitelja radnje, svojstvo, nositelja svojstva, stanje, trpitelja stanja, mjesto, životinje i druge pojmove. Imenice koje označavaju stanovnika naseljenog mjesta najčešće se tvore sufiksima *-ac* (*Varaždinac*), *-anac* (*Amerikanac*), *-(j)anin* (*Splićanin*) i drugim, a u poglavlju o tvorbi imenica koje označavaju vršitelja radnje nabrojano je čak dvadeset i tri sufiksa, prvi od kojih jest sufiks *-ac*. Budući da vršitelj radnje može biti ženskog ili muškog spola, Silić i Pranjković analiziraju pojam mocijskih morfema. „Mocijski su morfemi morfemi koji znače ‘spol’ - muški i ženski. Spol karakterizira imenice u kojima morfemi sa značenjem muškog spola stoje nasuprot morfemima koji znače ženski spol“ (Silić, Pranjković 2007: 171). Mocijski se morfemi razlikuju u imenica koje označavaju vršitelja radnje, trpitelja radnje, pripadnika učenja ili pokreta i drugo. Značenje muške osobe najčešće se ostvaruje sufiksima *-ac* (*Amerikanac*), *-ik* (*učenik*) i *-in* (*Tibećanin*), a značenje ženske osobe morfemima *-ic-* (*slikarica*), *-inj-* (*psihologinja*), *-k-* (*prirodznanka*) i *-kinj-* (*Kineskinja*).

U tvorbi pridjeva ističe se sufiksalna tvorba, prefiksalna tvorba, prefiksarno-sufiksarna tvorba te složenička tvorba. Neki od sufikasa koji sudjeluju u tvorbi pridjeva jesu *-ačak* (*slabačak*), *-ač(i)* (*jedači*), *-ahan* (*lagahan*), *-an* (*moćan*), *-ast* (*loptast*) i drugi. Također, važno je spomenuti da određeni sufiksi imaju specifično značenje. Tako sufiks *-ov* najčešće sudjeluje u tvorbi pridjeva koji znače pripadnost, na primjer pridjev *Šimunov* odnosi se na pojam koji pripada Šimunu. Prefiksi koji se dodaju osnovi riječi kako bi nastali pridjevi jesu *na-*, *o-*, *po-* i drugi te niječna čestica *ne-*, što je dokazano u primjeru riječi *nevažan*. Kada se pak govori o složeničkoj tvorbi pridjeva, odnosno tvorbi pridjeva u kojoj sudjeluju dvije ili više osnova, važno je naglasiti da osnove koje čine jedinstven pridjev mogu zadržati svoje temeljno značenje što se vidi na primjeru pridjeva *crveno-bijel*, ali mogu se i stopiti u jedno značenje (*književnoteorijski*).

Tvorba priloga u *Gramatici hrvatskoga jezika* vrlo je sažeto prikazana. Silić i Pranjković (2007) navode da prilozi u hrvatskome jeziku nastaju prefiksalmom tvorbom (*dosutra*), sufiksalmom tvorbom (*jesenas*) te prefiksalmno-sufiksalmom tvorbom (*izdaleka*) te navode sufikse i prefikse kojima prilozi nastaju.

Za razliku od priručnika analiziranih u prethodna dva poglavlja, *Gramatika hrvatskoga jezika* ne definira temeljne tvorbene pojmove zato što je gramatika namijenjena polaznicima visokih učilišta i gimnazija pa se podrazumijeva da će njezini korisnici već imati znanje o osnovnim pojmovima vezanim uz tvorbu riječi, a dio o tvorbi riječi nije odijeljen u zasebno poglavlje kao što su odijeljene morfologija, fonetika i sintaksa, već je uklopljen u dio u kojem se obrađuje morfologija. Načini kojima riječi nastaju i sufiksi koji se dodaju riječima obrađeni su s obzirom na njihovo značenje.

5. SANDA HAM, *ŠKOLSKA GRAMATIKA HRVATSKOGA JEZIKA*

Gramatika čiji će se prikaz tvorbe riječi analizirati u radu jest gramatika Sande Ham *Školska gramatika hrvatskoga jezika* koja u obliku pitanja i odgovora obrađuje područja hrvatske fonetike i fonologije, morfologije i sintakse. Namijenjena je učenicima osnovnih i srednjih škola te je zbog toga građa koja je u njoj zastupljena objašnjena jednostavno, sažeto te je vrlo lako razumljiva. Ipak, *Školska gramatika hrvatskoga jezika* ne obrađuje područje tvorbe riječi iako je to područje gramatike zastupljeno i u osnovnoškolskom i u srednjoškolskom nastavnom programu. Građa gramatike raspoređena je na sto sedamdeset i devet stranica. Dakle, gramatika nudi sažet prikaz morfologije, fonetike i fonologije te sintakse hrvatskoga jezika. Znanje govornika hrvatskog jezika o hrvatskoj morfologiji i sintaksi na neki način utječe na razumijevanje i bolje shvaćanje tvorbe riječi pa bi detaljna obrada morfologije i sintakse uvelike olakšala razumijevanje tvorbe riječi svojim korisnicima.

6. STJEPKO TEŽAK, STJEPAN BABIĆ, *GRAMATIKA HRVATSKOGA JEZIKA*

Gramatika koja će se također analizirati u radu jest *Gramatika hrvatskoga jezika* autora Stjepka Težaka i Stjepana Babića. Građa gramatike raspoređena je na tristo trideset i tri stranice, a tvorba riječi dio je njezine građe. Dio gramatike koji tvorba riječi zauzima čini pedeset i osam stranica. Opsežnost dijela koji je posvećen tvorbi riječi sasvim je očekivana, uzme li se u obzir da je jezikoslovno djelovanje jednog od autora gramatike, odnosno Stjepana Babića, u hrvatskome jeziku bilo najplodnije upravo u području tvorbe riječi.

Prikaz tvorbe riječi u gramatici započinje općim dijelom koji obrađuje teorijske pojmove tvorbe riječi. Upravo se u tome ogleda prva sličnost gramatike s Babićevim djelom *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*. Također, sam početak dijela gramatike o tvorbi riječi ukazuje na višeznačnost pojma tvorbe riječi: „Promjena oblika riječi po kojoj dobivamo nove riječi naziva se tvorba riječi. Tvorba riječi ujedno je i dio gramatike koji proučava načine kojima na osnovi dosadašnjih riječi nastaju nove“ (Težak, Babić 2009: 167). Nakon kratkog teorijskog dijela, Težak i Babić (2009) navode tvorbene načine kojima riječi u hrvatskome jeziku nastaju. U tvorbene načine ubrajaju izvođenje, slaganje, prefiksalsnu tvorbu te prefiksalsno-sufiksalsnu tvorbu, dok preobrazbu ne definiraju kao pravu tvorbu riječi.

Poglavlje o tvorbi imenica započinje nabrojanjem tvorbenih načina kojima nastaju imenice. „Imenice se tvore sufiksalsnom, prefiksalsnom i složenom tvorbom. Najznačajnija je među njima sufiksalsna tvorba jer najveći broj novih imenica nastaje upravo na taj način“ (Težak, Babić 2009: 179). Tvorba imenica objašnjena je prema značenju imenica. Imenice koje označuju vršitelja radnje najčešće nastaju od glagola. Sufiksi kojima se tvore imenice koje označuju vršitelja radnje jesu *-ac* (*kosac*), *-ač* (*brijač*), *-ar* (*čuvar*), *-ič* (*branič*), *-lac* (*drijemalac*) i *-telj* (*graditelj*) za osobu muškog spola te *-ica* (*čistačica*) *-inja* (*boginja*), *-kinja* (*vojvotkinja*), *-ka* (*bolničarka*) i *-a* (*kuma*) za osobu ženskog spola. Imenice koje označavaju životinje tvore se sufiksima *-ac* (*bijelac*), *-bać* (*zelembać*), *-če* (*majmunče*), *-dać* (*srndać*) i drugima. Težak i Babić (2009) još navode sufikse kojima nastaju imenice koje označavaju biljke, oruđe, mjesto te mislene i glagolske imenice.

Tvorba pridjeva podijeljena je na tvorbu opisnih i odnosnih pridjeva. Takav način podjele tvorbe pridjeva Težak i Babić (2009) opravdavaju činjenicom da dodavanjem jedne skupine sufikasa u sufiksalsnoj tvorbi nastaju odnosi pridjevi, dok druga skupina sufikasa čini opisne pridjeve. Tako pridjevi s općim opisnim značenjem nastaju dodavanjem sufikasa *-(a)n*, *-an* i *-en*. Opisni pridjevi također mogu nastati slaganjem. Tada se spojnikom *-o-* povezuju dvije osnove koje čine jedinstven pridjev, na primjer *brzonog*. „Odnosni pridjevi označuju neki odnos

prema riječi u pridjevnoj osnovi“ (Težak, Babić 2009: 212). Ti odnosi mogu označavati vlasnički odnos, pripadanje dijela cjelini, rodbinske i društvene odnose te mnoge druge, a Babić ih je detaljnije opisao u *Tvorbi riječi u hrvatskome književnome jeziku* pa nije neobično što je tvorba odnosnih pridjeva u gramatici prikazana na isti način kao u Babićevoj *Tvorbi*.

Glagoli u hrvatskome jeziku mogu nastati sufiksalmom i prefiksalmom tvorbom od imenica, pridjeva, usklika i glagola. Autori navode da su najplodniji sufiksi koji sudjeluju u tvorbi glagola od imenica i pridjeva sufiksi *-ati* (*križati* od imenice *križ*, *ravnati* od pridjeva *ravan*), *-iti* (*baštiniti* od imenice *baština*, *bijeliti* od pridjeva *bijel*) i *-ovati* (*tugovati* od imenice *tuga*), a dodavanjem sufiksa *-evati* glagoli nastaju od imenica (*stupnjevati* od imenice *stupanj*).

Iako je tvorba riječi sažetije prikazana u *Gramatici hrvatskoga jezika* Stjepka Težaka i Stjepana Babića, moguće je uočiti mnogo sličnosti s Babićevom *Tvorbom*. Ipak, činjenica da gramatika obrađuje i ostala jezikoslovna područja može uvelike pridodati ispravnom razumijevanju pojmova koji se koriste u poglavlju o tvorbi riječi.

7. EUGENIJA BARIĆ, MIJO LONČARIĆ I DRUGI, *HRVATSKA GRAMATIKA*

Gramatika čije autorstvo potpisuje sedam autora i čija je građa raspoređena na šesto pedeset i jednoj stranici nudi jezična rješenja za pitanja iz mnogih jezikoslovnih područja, kao što su povijest hrvatskog jezika, fonetika i fonologija, morfologija i morfonologija, sintaksa, ali i tvorba riječi.

Dio *Hrvatske gramatike* u kojemu se obrađuje tvorba riječi zauzima sto četiri stranice, što je čini gramatikom koja nudi najopsežniji prikaz tvorbe riječi. Za razliku od ostalih gramatika koje su obrađene u radu, Barić, Lončarić i drugi (2005) na samom početku poglavlja o tvorbi riječi analiziraju razliku u shvaćanju tvorbe riječi kao jezične pojave i kao jezikoslovnog područja. Teorijski pojmovi, kao što su osnovna riječ, tvorenica, tvorbeni uzorak i preoblika, najprije se definiraju, a onda i objašnjavaju na primjerima.

Prema Barić, Lončariću i drugima (2005), dva osnovna načina kojima riječi nastaju u hrvatskom jeziku jesu izvođenje i slaganje, a oba se načina mogu razdijeliti na sufiksalsnu tvorbu, prefiksalsnu tvorbu, prefiksarno-sufiksalsnu tvorbu, složeno-sufiksalsnu tvorbu i srastanje. Preobrazba je izdvojena kao poseban tvorbeni način. Tvorbeni se načini nadalje definiraju i nabrajaju se sufiksi i prefiksi kojima se riječi najčešće tvore.

Imenice nastaju svim tvorbenim načinima, a kao i dosad obrađene gramatike, *Hrvatska gramatika* određuje sufiksalsnu tvorbu kao tvorbeni način koji je najplodniji za tvorbu imenica. Tvorba osobnih imenica podijeljena je prema istom kriteriju kao i u *Gramatici hrvatskoga jezika* Težaka i Babića, odnosno tvorba imenica koje znače muške osobe prikazana je s obzirom na značenje riječi koja nastaje. Tako se za imenice koje označavaju vršitelja radnje navodi da nastaju dodavanjem sufikasa *-ač* (*izviđač*), *-ar* (*pisar*) *-aš* (*harmonikaš*) *-ist* (*biciklist*) i drugih, a „imenica za žensku osobu tvori se najčešće od imenice za mušku osobu čineći s njome mocijski par...“ (Barić, Lončarić i dr. 2005: 310). Najplodniji sufiks kojim se tvori imenica koja označuje žensku osobu jest sufiks *-ica* (*kolegica*). Prikazana je još tvorba etnika, mjesnih i zbirnih imenica, imenica koje označavaju životinje pa se može zaključiti da je kriterij za prikaz tvorbe imenica značenje koje imenica nosi.

Budući da imenice najčešće nastaju sufiksalsnom tvorbom, pregled prefiksalsne tvorbe imenica uvelike je sažetiji. Prefiksi kojima nastaju imenice jesu *među-* (*međupaluba*), *nad-* (*nadbiskup*), *nadri-* (*nadriliječnik*), *ne-* (*neznanje*), *pa-* (*pazvuk*), *polu-* (*polubrat*) i drugi. Kao i u dijelu o sufiksalsnoj tvorbi, prefiksi su u prefiksalsnoj tvorbi podijeljeni prema značenju koje dodaju tvorenici.

Imenice koje nastaju prefiksarno-sufiksarnom tvorbom čuvaju tvorbenu vezu s prijedložnim izrazom, što se vidi u primjerima *nadlaktica*, *dovratak* i drugim riječima koje se tvore dodavanjem prefikasa koji su nastali od prijedloga. Tek nekoliko prefikasa sudjeluje u prefiksarno-sufiksarnoj tvorbi pa je njihovo nabranjanje mnogo lakše nego nabranjanje sufikasa. Takvi su prefiksi *bez-*, *do-*, *na-*, *nad-* i drugi.

Tvorba pridjeva podijeljena je na tvorbu opisnih i tvorbu odnosnih pridjeva, a najčešći tvorbeni način kojim nastaju pridjevi jest sufiksarna tvorba. Sufiksi kojima nastaju opisni pridjevi s općim značenjem jesu *-(a)n* (*blatan*), *-an* (*ciničan*), *-en* (*borben*), *-ev(a)n* (*duševan*), *-ov(a)n* (*duhovan*), *-ič(a)n* (*ekonomičan*) i *-nat* (*kožnat*), a najčešći sufiksi kojima nastaju odnosni pridjevi jesu *-ov* (*bratov*), *-ev* (*strojarev*), *-in* (*vojvodin*), *-ljev* (*Jakovljev*), *-ski* (*gradski*) i *-ni* (*državni*). Opisni i odnosni pridjevi mogu nastati i prefiksarnom tvorbom pa tako prefiksi *na-* (*nagluh*), *ne-* (*nesretan*), *o-* (*omalen*), *po-* (*podugačak*), *pre-* (*prekrasan*) i drugi čine opisne pridjeve, a prefiksi *anti-* (*antidržavni*), *kontra-* (*kontraobavještajni*), *ne-* (*neorganski*), *pred-* (*pretposljednji*), *pro-* (*provladin*) i *protu-* (*protuavionski*) sudjeluju u tvorbi odnosnih pridjeva.

Glagoli u hrvatskome jeziku mogu nastati prefiksarnom tvorbom, sufiksarnom tvorbom i prefiksarno-sufiksarnom tvorbom, a riječi od kojih glagoli nastaju jesu glagoli, imenice, pridjevi i ostale riječi poput zamjenica, priloga i brojeva. Sufiksarnom tvorbom glagol koji nastaje može se razlikovati od polaznoga glagola s obzirom na vid pa sufiksarna tvorba glagola može rezultirati imperfektivizacijom novog glagola. Sufiks koji sudjeluje u imperfektivizaciji glagola jest sufiks *-a*. Zbog toga se od glagola *sjesti* može dobiti glagol *sjedati*. „Sufiksarnom tvorbom kada su osnovni glagol i tvorenica istoga vida nastaju novi nesvršeni glagoli, od osnovnih nesvršenih glagola“ (Barić, Lončarić i dr., 2005: 374). Taj se proces naziva iterativizacija, a sufiksi kojima nastaju nesvršeni glagoli jesu *-iva(ti)* (*iskakivati*) i *-ava(ti)* (*postizavati*). Glagoli koji su izvedeni od imenica nastaju dodavanjem sufikasa *-a* (*brazdati*), *-ova* (*đakovati*), *-ira* (*adresirati*) i *-i* (*mastiti*). Takvi se glagoli nazivaju denominativnima. Glagoli mogu biti izvedeni i od pridjeva, a sufiksi koji sudjeluju u takvoj tvorbi glagola jesu *-a* (*bujati*), *-i* (*bijeliti*), *-je* (*starjeti*) i *-ova* (*ludovati*). Prefiksarna je tvorba ipak najplodniji tvorbeni način kojim nastaju glagoli zbog toga što od većine glagola dodavanjem prefikasa mogu nastati novi glagoli. Najčešći su prefiksi koji sudjeluju u tvorbi glagola prefiksi *do-* (*dogurati*), *iz-* (*izbaciti*), *mimo-* (*mimoići*), *na-* (*nabosti*) i drugi.

Hrvatska gramatika opsežno i detaljno obrađuje tvorbu riječi u hrvatskome jeziku. Važne su joj karakteristike obilje primjera te brojnost sufikasa i prefikasa koji sudjeluju u nastajanju

novih riječi. Tvorba je riječi prikazana sustavno i svaki se dio obrađen u poglavlju u tvorbi riječi nadovezuje na prijašnje obrađeni dio pa je lako uočljiva povezanost građe gramatike.

8. ZAKLJUČAK

Tvorba riječi važna je jezikoslovna disciplina koja „osigurava“ kontinuirano proširivanje rječnika nekog jezika u skladu s potrebama njegovih govornika. Kako bi se ispravno razumio jezik kao sustav, važno je poznavati načine kojima riječi u određenom jeziku nastaju. S druge strane, da bi se ispravno razumjela tvorba riječi određenog jezika, važno je poznavati morfologiju, sintaksu i druga jezikoslovna područja određenog jezika. Budući da se tvorba riječi bavi poučavanjem načina kojima nastaju nove riječi u jeziku te propisivanjem pravila po kojima se tuđice i posuđenice prilagođavaju određenom jeziku, tvorba je riječi povezana i s pojavom jezičnog purizma. Tvorba riječi zastupljena je u većini suvremenih gramatika obrađenih u radu, a način i detaljnost njezine obrade uvelike ovisi o namjeni same gramatike. Ipak, gramatike u kojima je tvorba riječi izostavljena detaljnije obrađuju ostala jezikoslovna područja, što bi se također moglo povezati s namjenom gramatike. Djelo koje nudi najsustavniji i najdetaljniji prikaz tvorbe riječi u hrvatskome jeziku jest *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku* Stjepana Babića koje dijeli mnoge sličnosti s *Gramatikom hrvatskoga jezika* čije autorstvo Babić dijeli s Težakom. Iako obrađene gramatike dijele sličnosti u načinu obrade i definiranju tvorbe riječi, moguće je uočiti i određene razlike. Najveća je sličnost analiziranih priručnika shvaćanje tvorbe riječi kao jezikoslovne discipline, a razlike se primjećuju u shvaćanju tvorbenih načina. Tako Stjepan Babić (2002) prefiksalsnu tvorbu smješta u slaganje, dok ostali priručnici prefiksalsnu tvorbu obrađuju kao zasebni način tvorbe riječi. Smatranje prefiksalsne tvorbe slaganjem Babić argumentira položajem prijedloga ili niječnice u prvom dijelu složenice. Navedene sličnosti i razlike u načinu obrade tvorbe riječi mogu ukazivati na kompleksnost tvorbe riječi kao jezikoslovne discipline.

Literatura

1. Babić, Stjepan 2002. *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*, Globus, Zagreb.
2. Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija 2005. *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb.
3. Ham, Sanda 2017. *Školska gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
4. Hudeček, Lana; Mihaljević, Milica 2017. *Hrvatska školska gramatika*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.
5. Mikić Čolić, Ana 2021. *Neologizmi u hrvatskome jeziku*, Filozofski fakultet, Osijek.
6. Silić, Josip; Pranjković, Ivo 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
7. Težak, Stjepko; Babić, Stjepan 2009. *Gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb.